

Драган ЗАЈКОВСКИ

Институт за национална
историја – Скопје

ЦРКОВНАТА ХИЕРАРХИЈА НА ОХРИДСКАТА ПАТРИЈАРШИЈА ВО ВРЕМЕТО НА САМУИЛОВАТА ДРЖАВА

Создавањето на Самуиловата држава во 969, односно во 976 год.,¹ меѓу другото, подразбирало и организирање црковен живот, односно Црква. Поради скудноста од изворни сведоштва, отсутствуваат прецизни одговори на голем број прашања поврзани со најраната историја на оваа црковна организација, позната како Охридска патријаршија (подоцна архиепископија). Оттука, дел од нив сè уште остануваат отворени за научна дискусија. Меѓу нив е прашањето за нејзината ерархија во времето на Самуиловата држава, кое е предмет на нашиот интерес.

¹ Самуиловата држава, во литературата позната и под терминот средновековна македонска држава, ја основале четворицата браќа, комитопулите Давид, Мојсеј, Арон и Самуил. Тие во 969 год. ја отфрлиле бугарската власт и се осамостоиле во југозападна Македонија, поставувајќи ги темелите на државата. Нејзиното јадро го сочинувале Охридско-преспанската област и Пелагонија, со престолнина во Преспа, подоцна во Охрид. Во почетокот била организирана самостојна власт, а од 971 до 976 год. браќата-комитопули ја признавале врховната византиска власт. По смртта на царот Јован I Цимиски (969–976) кренале востание, ја отфрлиле византиската власт и повторно започнале да владееат самостојно. По загинувањето на Давид и Мојсеј, а потоа и по убиството на Арон, единствен владетел останал Самуил. Бранко Панов и др., *Историја на македонскиот народ*, том I (Скопје: Институт за национална историја – Скопје, 2000), 357-362; Милан Бошкоски, *Великаните на македонскиот среден век*, книга I (Скопје: Македонска реч, 2007), 42-52; Стјепан Антољак, *Средновековна Македонија*, том I (Скопје: Мисла, 1985), 635-662).

До денес се зачувани неколку книжевни извори кои содржат податоци за првите поглавари на Охридската патријаршија. Меѓу нив ги издвојуваме:

- *Кратката историја на Јован Скилица*, вклучително и дополнувањата кон истата од страна на Михаил Деволски;
- *Диканжовиот список на бугарските архиепископи*;
- трите грамоти на византискиот цар Василиј II (976-1025) за правата на Охридската архиепископија;
- двете житија на свети Јован Владимир: *Краткото (грчко) и Пространото (словенско)*;
- *Летописот на попот Дукљанин*² и
- *Хрониката на Јован Зонара*.

Врз основа на нивна споредбена анализа можеме да заклучиме дека по детронизирањето на бугарскиот цар Борис II (969/970–971), Византија на идентичен начин постапила и со бугарскиот (доростолскиот) патријарх.³ Имено, податоците содржани во *Диканжовиот список* од XII век упатуваат на претпоставката дека на Бугарската црква целосно ѝ била одземена самостојноста. Ваквата теза ја аргументираме со делот од споменатиот извор во кој се вели дека доростолскиот патријарх Дамјан бил „симнат од Јован Цимискиј“.⁴

Во прилог на изнесената теза се и податоците за селидбата на доростолскиот патријарх содржани во втората грамота на царот Василиј II за правата на Охридската архиепископија, издадена во 1020 година. Во неа, меѓу другото, се вели дека по ликвидирањето на бугарската држава, поглаварите на Бугарската црква со седиште

² Летописот на попот Дукљанин, со наслов на оригиналот *Regnum Sclavorum*, е познат уште и како Барски родослов. *Ljetopis popa Dukljanina*, prigradio, uvod i komentar, Vladimir Mošin (Zagreb: Matica hrvatska, 1950), 55; Љубинка Басотова, „Летописот на поп Дукљанин како извор за македонската средновековна историја“, во *Споменици за средновековната историја на Македонија*, том V, ред. Владимир Мошин (Прилеп: Архив на Македонија, 1988), 205.

³ Првото седиште на Бугарската црква било во Плиска, па потоа во Велики Преслав, за на крајот да се премести во Дрстр (Доростол).

⁴ „...καθηρέθη παρὰ Ιωάννον Τζιμισχη“. Jean Darrouzès, ed. *Notitia episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae: text critique, introduction et notes* (Paris: Institut Etudes Byzantines, 1981), 105; *Извори за бугарската историја, Грчки извори за бугарската историја*, том VII, съставили и редактирали, Иван Дуйчев и др. (София: Българска академия на науките, 1967), 109-110 (во понатамошниот текст ИБИГИБИ VII).

во Доростол се преместувале од едно место во друго, „еден во Тријадица, друг во Воден и Меглен, и најпосле ние го најдовме сегашниот архиепископ во Охрид“.⁵

Внимателно разгледувајќи ги споменатите епископии каде што била изведена селидбата забележуваме дека патријархот Дамјан се селел на запад, во областите под власта на комитопулите, надвор од досегот на византиска политичка власт. Станува збор за епископии кои не ја признале јурисдикцијата на Константинополската патријаршија, а кои претходно влегувале во дијецезата на доростолскиот патријарх. Ова, воедно, нè упатува на претпоставката дека комитопулите можеби настојувале да го искористат авторитетот на доростолскиот патријарх во плановите за организирање самостојна црковна организација на територијата под нивна власт.

Од сведоштвото содржано во *Диканжовиот список* дознаваме дека по смртта на Дамјан, за нов црковен поглавар бил избран Герман наречен Гаврил. Тој прво резидирал во Воден, потоа во Меглен, за на крајот Преспа да стане негова столица и седиште на новата црковна организација во Самуиловата држава.⁶ Токму затоа, во овој период наведената црква ја препознаваме како Преспанска архиепископија, која по преместувањето на седиштето во Охрид, го

⁵ „... τοῦ μὲν εἰς Τριάδιτζαν τοῦ δὲ ἐν τοῖς Βοδενοῖς καὶ ἐν τοῖς Μοῦλαῖνοις, εἶθ ο ὕτως ἐν τῇ Ἀρχίδᾳ τὸν νῦν εὐρομεν ἀρχιεπίσκοπον“. *Извори за българската история, Гръцки извори за българската история*, том VI, съставили и редактирали, Иван Дуйчев и др. (София: Българска академия на науките, 1964), 45 (во понатамошниот текст ИБИГИБИ VI); сп. Йордан Иванов, *Български старини из Македонија* (София: Българска академия на науките, 1970), 557; Срѓан Пириватић, *Самоилова држава: Обим и карактер* (Београд: Византолошки институт Српске академије науке и уметности, 1997), 153; Милан Бошкоски, „Улогата на св. Климент во зацврстувањето на апостолицитетот на Охридската архиепископија во времето на цар Самоил“, *Македонско наследство* бр. 17 (2001), 28-29.

⁶ Daruzes, *Notitia episcopatum*, 105; *Дюканжовъ списъкъ* во Иванов, *Български старини*, 566; *ИБИГИБИ VII*, 109; сп. Бошкоски, „Улогата на Св. Климент“, 29-30; Јован Белчовски, *Охридската архиепископија: од основањето до паѓањето на Македонија под турска власт* (Скопје: Православен богословски факултет „Климент Охридски“ Скопје, 1997), 90-91. М. Бошкоски хиротинијата на Герман (Гаврил) во Воден ја датира пред 980 година. Милан Бошкоски, „Прашањето на патронатот на црквата во времето на македонската средновековна држава (969 - 1018)“ во *Зборник од Првата научна средба по повод патрониот празник на НУБ „Свети Климент Охридски“ – Скопје одржана во Скопје на 7.12.2007 г.*, 40 – 41).

менува називот и станува Охридска. Оттука и архиерејот Герман (Гаврил) се смета за прв поглавар на Преспанската (Охридската) архиепископија (патријаршија).

Според преданието од локалното население, првпат забележано кај Ј. Иванов, поглаварот Герман (Гаврил) бил погребан во црквата во денешното преспанско село Герман, кое по него го добило името.⁷ Меѓутоа фактот дека станува збор за народно кажување кое е дел од оралната историја во Преспа и Преспанско, а притоа истото не е поткрепено со археолошки и книжевни извори, ги прави мошне несигурни податоците од преданието.⁸

Диканжовиот список е сведоштво дека поглаварот Герман (Гаврил) бил наследен од Филип, кој архиерејувал со градот Охрид.⁹ Токму овој податок упатува на заклучокот дека веќе во времето на поглаварот Филип, црковното седиште од Преспа било преместено во Охрид.¹⁰ Воедно претпоставуваме дека тоа е периодот кога Црквата во Самуиловата држава се издигнала во ранг на патријаршија.

Она што е предмет на полемика во врска со патријархот Филип е прашањето за датирањето на неговото раководење со

⁷ Според Б. Прокиќ, поглаварот Герман, наречен Гаврил, починал околу 990 година. Божидар Прокиќ, „Постанак охридског патријархата“, *Глас Српске краљевске академије* бр. 90 (Нови Сад: 1912), 230.

⁸ Во црквата во с. Герман се најдени два натписа на грчки јазик датирани во 1743 година. Во нив како ктитор се споменува константинополскиот патријарх Герман. Според мислењето на Ј. Иванов, направен е превид во идентификацијата. Тој смета дека не станува збор за константинополскиот патријарх Герман I (713–730), туку за истоимениот прв поглавар на Охридската (Преспанската) архиепископија – патријаршија. Ѓордан Иванов, „Цар Самуиловата столица в Преспа“, *Историко-археологически бележки, Известия на Българското археологическо дружество*, кн. I (София: 1910), 60-62.

⁹ Φίλιππος ἐν Λυγνίδῃ τῇ πάλαι μὲν Σασσαρίπῃ προσαγορευμένη νῦν δὲ Ἀηρίδῃ ...“. Daruzes, *Notitia episcopatum*, 105; сп. *ИБИГИБИ VII*, 109; Иванов, *Дюканжовъ списъкъ*, 566.

¹⁰ Според Б. Прокиќ седиштето на Црквата било пренесено од Преспа во Охрид околу 990 година. Прокиќ, „Постанак охридског патријархата“, 230-232). Наспроти ова, С. Пириватиќ смета тоа се случило најрано во 992/3, а најдоцна во есента 1015 година. Пириватиќ, *Самошлова држава*, 155- 156. Б. Панов ја изнесува тезата дека тоа најверојатно се случило во почетокот на XI век, кога царот Василиј II почнал речиси секоја година да навлегува на македонска територија. Бранко Панов, *Средновековна Македонија*, том III (Скопје: Мисла, 1985), 726.

Охридската патријаршија. Ова се должи на фактот што освен во *Диканџовиот список*, за патријархот Филип нема други пишани изворни податоци. Токму затоа се изнесени различни мислења: Б. Прокиќ¹¹ смета дека Филип бил поглавар на Охридската патријаршија од 990 до 1015 год., а, пак, И. Снегаров¹² ја нуди хронолошката рамка од 1000 до 1015 год. Она што со сигурност се знае е дека во 1016 год. патријархот Филип повеќе не се наоѓал на чело на Охридската патријаршија. Сведоштвото за ова е содржано во *Кратката историја на Јован Скилица*, каде што авторот, пишувајќи за деталите околу убиството на зетскиот владетел Јован Владимир, го споменува името на архиепископот Давид како учесник во заверата;¹³ Михаил Деволски во дополнувањата кон текстот на Скилица наместо името на архиепископот Давид го пишува она на архиерејот Јован.¹⁴

Следниот на списокот охридски патријарси кој се искачил на црковниот трон по смртта на поглаварот Филип бил Јован. Изворите сведочат дека станува збор за личност која потекнувала од селото Агноандника кај Дебар. По замонашувањето станал игумен на манастирот Света Богородица во близината на Дебар, од каде што потоа, најверојатно во 1016 год., бил избран за охридски патријарх.¹⁵ Тој се споменува и во првата повелба на Василиј II издадена на Охридската архиепископија во 1019 год. Имено, овој охридски патријарх, по паѓањето на Самуиловата држава под

¹¹ Прокиќ, „Постанак охридског патријархата“, 230 – 232.

¹² Иван Снегаров, *История на Охридската архиепископия*, том 1. Второ фототипно издание (София: Академично издателство, 1995), 29.

¹³ Ioannis Scylitzae, *Synopsis Historarum*, rec. J.Thurn (Berlin: 1973), 38, 65 (353); *ИБИГИБИ VI*, 288; *Византиски извори за историју народа Југославије*, том III, ур., Георгије Острогорски и Јадран Ферлуга (Београд: Византолошки институт, 1966), 117 -118 (во понатамошниот текст ВИИНЈ III). Јован Скилица, во согласност со тогашната византиска идеологија, охридските црковни поглавари во времето на Самуиловата држава ги ословува со титулата архиепископи.

¹⁴ Bozidar Prokic, ed., *Die Zusätze in der Handschrift Des Johannes Skylitzes: Codex Vindobonensis historia graeca LXXIV* (München: H.Kutzner, 1906), 32.

¹⁵ Daruzes, *Notitia episcopatum*, 105; сп. *ИБИГИБИ VII*, 110; Иванов, *Дюканџовъ списъкъ*, 566; сп. Прокиќ, „Постанак охридског патријархата“, 231-234; *ВИИНЈ III*, 118, ф. 134; Цветан Грозданов, „Архиепископот Јован од Дебарско и традицијата за основањето на манастирот Свети Јован Бигорски“, *Зборник Манастир Свети Јован Бигорски, Културно-историско наследство на Република Македонија XXXII* (1994): 19 – 24.

византиска власт, останал на високата црковна позиција во Охрид, но во ранг на архиепископ.¹⁶

Извесна полемика околу наследникот на патријархот Филип предизвикува пишувањето на Јован Скилица, според кого, во периодот од 1015 до 1018 год. со црковната катедра во Охрид раководел архиепископот Давид. Византискиот хроничар на две места во својата *Кратка историја* го споменува името на Давид како архиепископ во времето на последниот цар од Самуиловата династија – Јован Владислав (1015 – 1018). Првиот пат тоа е во контекст на заговорот за убиството на зетскиот владетел Јован Владимир, маж на Самуиловата ќерка Косара,¹⁷ а вториот пат кога во близината на Струмица, во 1018 година, се сретнал со царот Василиј II предавајќи му писмо од царицата Марија, вдовицата на Јован Владислав, во кое таа му ги нудела условите под кои би ја напуштила земјата.¹⁸

Сведоштвото наведено кај Скилица е аргумент во оспорувањето на тезата дека Јован бил последниот поглавар на Охридската патријаршија во времето на Самуиловата држава. Извесен број автори од крајот на XIX и првата половина на XX век, меѓу кои Е. Голубински,¹⁹ Х. Гелцер²⁰ и И. Снегаров,²¹ а од современите С. Антољак²² и Ј. Белчовски²³, сметаат дека Давид, а не Јован, е последниот охридски патријарх, детронизиран од Василиј II. Тие како аргумент го земаат и пишувањето на Јован Зонара кој, исто како Скилица, го наведува името на архиепископот Давид во контекст на неговата средба со Василиј II кај Струмица и

¹⁶ ИБИГИБИ VI, 40 - 44; сп. Снегаров, *Охридската архиепископија* I, 55 – 57; Иванов, *Български старини*, 550 – 555.

¹⁷ Scylitzae, *Synopsis*, 38, 65 - 85 (353 - 354); ИБИГИБИ VI, 288; ВИНН III, 117 - 118.

¹⁸ Scylitzae, *Synopsis*, 41, 75-80 (357-358); ИБИГИБИ VI, 290-291; ВИНН III, 124-125; сп. Бранко Панов и др., *Историја на Македонскиот народ* I, 399; Стјепан Антољак, *Средновековна Македонија* I, 685; Белчовски, *Охридската архиепископија*, 98-99; Милан Бошкоски, *Скопје и скопската област од VI до крајот на XIV век* (Скопје: Македонска реч, 2009), 122.

¹⁹ Евгений Евсигнеевич Голубинский, *Краткий очерк истории Православных церквей болгарской, сербской и румынской или молдо-валашской* (Москва: 1871), 30.

²⁰ Hainrich Gelzer, *Der Patriarchat von Achrída* (Leipzig: 1902), 8.

²¹ Снегаров, *Охридската архиепископија* I, 55-57, 29-31.

²² Антољак, *Средновековна Македонија* I, 684.

²³ Белчовски, *Охридската архиепископија*, 100-102.

предавањето на писмото од царицата Марија.²⁴ Меѓутоа, ако внимателно го погледнеме текстот на Зонара, ќе забележиме дека тој го користи Скилица како основен извор. Оттука, поради второстепеноста, неговото кажување не може да се смета за веродостојно.

Ние сметаме дека одговорот на ова прашање е во дополнувањата на Михаил Деволски кон *Кратката историја на Јован Скилица*.²⁵ Имено, работите целосно се менуваат доколку имаме предвид дека на двете места каде што Скилица го споменува Давид, деволскиот епископ Михаил интервенира со исправки и го пишува името на „Ἰωάννου του ἀρχιερέως“.²⁶ Веродостојноста на споменатите исправки дополнително добива на тежина ако се има предвид дека Михаил бил деволски епископ и оттука имал увид во епископските списоци и другите документи од архивите на Охридската архиепископија. Не е исклучено тој да користел заеднички извор со авторот на Диканжовиот список каде што, како што кажавме, фигурира Јован како наследник на Филип. Не сомневајќи се во веродостојноста на исправките на Михаил Деволски, го застапуваме ставот дека во периодот од околу 1016 до 1018 год. на чело на Охридската патријаршија се наоѓал патријархот Јован, за потоа да биде симнат во ранг на архиепископ и оставен да раководи со новоуредената Охридска архиепископија.²⁷

Следната личност од највисоката хиерархија на Охридската патријаршија чија историчност, исто така, е предмет на полемика е поглаварот Николај Чудесни. Сведоштво за него има во *Краткото житие на свети Јован Владимир* и во списокот *Светии кај бугарскиот народ*, кој е додаден во зографската бугарска

²⁴ Ioannes Zonaras, „Annales“ во *Patrologiae cursus completus, series Graecae, tomus CXXXIV*, ed. J. P. Migne (Paris: 1866), III, 5 (col. 549); сп. *ИБИГИБИ VII*, 189.

²⁵ Prokić, *Die Zusätze*, 25. Според Б. Прокиќ, овие дополнувања на М. Деволски датираат од 24 април 1118 година.

²⁶ Scylitzae, *Synopsis*, 24, 55; 41, 75-80 (342; 357-358); Prokić, *Die Zusätze*, 32; 38 (32; 33).

²⁷ Михаил Деволски во дополнувањата кон текстот на Скилица соопштува дека охридскиот црковен поглавар бил дел од триумфалната поворка на Василиј II која влегла во Константинопол во 1018/19 година. Притоа, тој не го наведува името на поглаварот. Prokić, *Die Zusätze*, 56 (35).

историја.²⁸ Индикативен е фактот што Николај Чудесни не е споменат во ниту еден друг извор освен во горенаведените, кои се од подоцнежен датум. Тој не е наведен ниту кај Скилица, ниту во дополнувањата на Михаил Деволски, го нема во *Диканжовиот список*, а за него молчат и *Пространото (словенско) житие на Св. Јован Владимир, Летописот на попот Дукљанин* и повелбите на Василиј II. Сепак, и покрај ова, извесен број автори не се сомневаат во неговата историчност и го наведуваат веднаш по поглаварот Герман (Гаврил). Отсуството на неговото име во првостепените извори за Охридската патријаршија тие го објаснуваат со претпоставката дека Николај Чудесни кусо време бил на чело на Црквата.²⁹

Она на што сметаме дека треба да се внимава при разгледувањето на прашањето за историчноста на Николај Чудесни се три моменти: 1) датирањето на *Краткото житие на св. Јован Владимир*; 2) утврдување, барем приближно, на изворите што ги користел неговиот автор при пишувањето и 3) анализа на точноста на другите историски податоци содржани во него. Наведеното е со цел да се утврди автентичноста на споменатото житие како историски извор.

Денес со сигурност се знае дека автор на *Краткото житие на св. Јован Владимир* напишано на грчки јазик е китијскиот,³⁰ а подоцна драчки митрополит Козма. Тој во периодот од 1682 до 1685 год. бил игумен на манастирот Свети Јован Владимир во Елбасан, а извесен период бил местобљустител и настојник на Охридската архиепископија.³¹ Се претпоставува дека додека ја извршувал функцијата игумен на манастирот Свети Јован

²⁸ „Прошлошко житие на св. Јован Владимир“ во *Москополски зборник: Пролошки житија на светците*, превод и коментари Христо Мелоски (Скопје: Догер 1996), 171-185; сп. Иванов, *Български старини*, 175.

²⁹ Снегаров, *Охридската архиепископија 1*, 27-29; Белчовски, *Охридската архиепископија*, 96-97.

³⁰ Китија е старото име на Ларнака на Кипар.

³¹ Козма на должноста местобљустител и настојник на Охридската архиепископија дошол во 1685 година, на која останал најверојатно до 1693 година. Gelzer, *Der Patriarchat von Achrida*, 52; Иван Снегаров, *История на Охридската архиепископија*, том 2. Второ фототипно издание (София: Академично издателство, 1995), 224.

Владимир во Елбасан, го напишал житието на светецот.³² Во него се вели дека Јован Владимир бил воспитан од охридскиот архиепископ свети Николај (ἁγίου Νικόλαου). Тоа е, всушност, неговото прво споменување во историските извори.³³ Воедно, важно е да се напомене дека, најверојатно, авторот на споменатото житие како извор користел податоци од некој постар хагиографски текст или служба во чест на светецот кои досега останале непознати. Освен тоа, воопшто не може да се исклучи ниту можноста митрополитот Козма при пишувањето да го ползувал и народното предание за животот на св. Јован Владимир, чиј култ, почнувајќи од XIII век, бил силно изразен во Елбасан и пошироката околина. Можеби од таму е различноста на одделни податоци содржани во *Краткото (грчко) житие*, од една, и *Пространото (словенско) житие на св. Јован Владимир*, од друга страна.

Во контекст на вреднувањето на автентичноста на историските податоци содржани во *Краткото житие на св. Јован Владимир*, ќе ги наведеме очигледните историски анахронизми содржани во него. Имено, уште на почетокот од хагиографскиот текст се вели дека Јован Владимир бил син на Немања, а, пак, овој син на бугарскиот цар Симеон.³⁴ Станува збор за очигледно непознавање на историските факти. Токму ова, погледнато во поширок контекст, упатува на внимателен пристап кон другите податоци содржани во житието. Затоа, на мислење сме дека како релевантни сведоштва треба да се земат само оние што можат да се проверат во другите извори.

Погорекажаното, а особено големата временска оддалеченост од животот на Јован Владимир до пишувањето на неговото *Кратко житие*, како и одделните, очигледни, историски неточности содржани во него, нè наведуваат на тоа да се сомневаме во автентичноста на податокот дека извесен охридски архиепископ Николај бил учител на Јован Владимир, уште повеќе што податокот

³² Краткото житие, заедно со Пространото (словенско) житие и Службата на св. Јован Владимир се печатени четири пати во периодот од XVII до XIX век, и тоа првпат во 1690 година во Венеција, вторпат во 1741 година во Москополскиот зборник, третпат во 1774 година и четвртпат во 1856 година. Иван Снегаров, „Жития на народни светии писани на охридско наречие съ грчко писмо“, *Македонски преглед*, година I, кн. 5 и 6 (София: 1925), 27; „Пролошко житие на св. Јован Владимир“, 181-185.

³³ „Пролошко житие на Св. Јован Владимир“, 172, 177.

³⁴ „Пролошко житие на Св. Јован Владимир“, 171, 175.

за историчноста на Николај Чудесни досега не е забележан во ниту еден друг книжевен или епиграфски извор.³⁵

Посредни податоци за епархијата во Охридската патријаршија наоѓаме и во два други книжевни извори: *Летописот на попот Дукљанин* и *Пространото (словенско) житие на св. Јован Владимир*. Имено, во *Летописот на попот Дукљанин*, во делот каде што се соопштуваат деталите околу заверата за убиството на Јован Владимир, се вели дека царот Јован Владислав преку делегација составена од двајца епископи и еден монах-испосник му испратил дрвен крст на зетскиот кнез како еден вид црковна гаранција за неговата безбедност доколку дојде во Преспа.³⁶ Притоа, авторот не ги соопштува имињата на епископите и на испосникот. Тоа остава простор за различни толкувања во врска со нивната идентификација. Ние, во врска во ова, го исклучуваме директното учество на поглаварот на Охридската патријаршија во делегацијата бидејќи доколку тој бил дел од неа, авторот сигурно не ќе заборавел да го нагласи тоа. Најверојатно станува збор за двајца владици на Охридската црква чии имиња и епархии остануваат непознати. Тие, несомнено, уживале доверба кај својот црковен поглавар, кој, по сè изгледа, бил целосно запознаен со деталите на заверата. Според сведоштвото кај Скилица, архиепископот Давид му ги испратил гаранциите за безбедност на Јован Владимир;³⁷ Михаил Деволски во дополнувањата кон текстот наместо името на архиепископот Давид го пишува она на архиерејот Јован.³⁸

Во *Летописот на попот Дукљанин* уште на две други места се споменуваат епископите на Охридската патријаршија. Првото е во контекст на чинот на погубувањето, а второто во врска со погребот на зетскиот кнез Јован Владимир.³⁹ За жал, ниту во овој дел од текстот не се наведени нивните имиња.⁴⁰

³⁵ Изворите единствено сведочат за постоење на охридски архиепископ со исто име од XIV век. Снегаров, *Охридската архиепископија* 1, 340-341; Иванов, *Български старини*, 36-37.

³⁶ „...accersitis duobus episcopis et uno hermita, mentiendo illis maligne, fidem suam dedit crucem ligneam misitque eos ad regem“. *Ljetopis*, XXXVI, 83; сп. Љубинка Басотова, „Летописот“, 210.

³⁷ Scylitzae, *Synopsis*, 38, 65 (353); *ИБИГИБИ VI*, 288; *ВИИНЈ III*, 117-118.

³⁸ Prokic, *Die Zusätze*, 32 (32).

³⁹ *Ljetopis*, XXXVI, 84; сп. Љубинка Басотова, „Летописот“, 215-216. Во овој летопис експлицитно се споменува местото *Craini* каде што бил закопан Владимир, кое, според мислењето на Љ. Басотова, треба да се идентификува со с.

Епископите, учесници во заверата против зетскиот владетел, со име не се споменати ниту во *Пространото житие на св. Јован Владимир*. Во него единствено се кажува дека царот Јован Владислав му испратил епископи на зетскиот кнез кои пред евангелијата и крстот лажно се заколнале во чесните намери на царот. Во споменатото житие дури не е наведен ниту бројот на епископите во делегацијата испратена кај Јован Владимир.⁴¹

Освен во книжевните, податоци за конкретни личности од црковната ерархија во времето на Самуиловата династија има и во епиграфските извори датирани во тој период. Станува збор за два натписи: едниот кирилски, датиран во 996 година, и другиот ерменски, датиран во X–XI век. Кирилскиот, во литературата познат како *Варошки натпис*, е врежан на мермерен столб од тремот на црквата Свети Архангел во месноста Варош кај Прилеп.⁴² Во него се споменува смртта на, според едно расчитување – епископот, а според друго – попот Андреја, во 996 година.⁴³ Тоа, всушност, значи дека извесниот Андреја бил црковен достоинственик во времето на царот Самуил чија личност не е спомената во другите, досега познати, извори.

Вториот епиграфски натпис во кој се споменува личност од ерархијата на Охридската патријаршија е т.н. *Таинствен варошки натпис* на ерменски јазик. Тој е испишан на плоча од бел мермер, најдена во 1966 година при археолошките ископувања во старата црква Свети Димитрија во Варош кај Прилеп. Според расчитувањето што го предлага Владимир Мошин, во текстот се

Крани на Преспанското Езеро. Како аргумент го цитира делот во *Летописот* каде што се вели дека Владимир бил убиен пред црквата во Преспа и закопан крај неа. Подоцна моштите биле пренесени во *Craini*, односно Крани, од каде што по третпат биле ексхумирани за да бидат закопани во манастирската црква Свети Јован Владимир крај Елбасан. Љубинка Басотова, „Летописот“, 216.

⁴⁰ За претпоставените политички мотиви на царот Јован Владислав кои се однесуваат на убиството на Јован Владимир и деталите околу истото, види кај Милан Бошкоски, *Великаните*, 184-191.

⁴¹ „Словенско житије Јована Владимира“ во *Читанка о Светоме краљу Јовану Владимиру*, саставио Епископ Николај [Велимировић], (Београд: 1925), 6.

⁴² Овој натпис важи за еден од најстарите кирилски споменици пронајдени досега во Р Македонија.

⁴³ Иванов, *Български старини*, 26 – 28.

споменува свештеникот Атанасиј и годината 1002.⁴⁴ Она што е збунувачки е јазикот на кој е напишан. Очигледно е дека ерменскиот јазик упатува на претпоставката дека споменатиот свештеник Атанасиј бил со ерменско потекло. Можеби станува збор за припадник на ерменските колонисти, за кои не е исклучено во извесен број да ги имало и во околината на Прилеп и Прилепско каде што Атанасиј ја извршувал свештеничката должност.

Врз основа на кажаното, а водејќи се според историските извори, изведуваме заклучок дека на црковната столица на Охридската патријаршија во времето на Самуиловата држава се смениле тројца поглавари: Герман наречен Гаврил, Филип и Јован. Освен за овие три личности од највисоката црковна хиерархија на Охридската патријаршија, изворите сведочат и за имињата на двајца други црковни великодостојници, веќе споменатите Андреј и Атанасиј.

⁴⁴ Владимир Мошин, „Прилепско-варошкиот таинствен натпис на една античка плоча“, во *Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија*, том IV, ред. Владимир Мошин (Скопје: Архив на Македонија, 1981), 509-513.

Dragan ZAJKOVSKI

OHRID PATRIARCHATE CHURCH HIERARCHY AT THE TIME OF SAMUEL' STATE

- s u m m a r y -

One of the least studied questions in church historiography is certainly the first stage of the Ohrid Patriarchate (Archdiocese). Without doubt, the reason is the scarcity of genuine testimonials. Therefore, precise answers to many questions related to the history of the Patriarchate at the time of Samuel's state are missing. Among them there is one that concerns the church hierarchy.

However, based on available historical sources we can conclude that the Ohrid Patriarchate at the time of Samuel's state counted three patriarchs: German named Gabriel, Philip and John. Finally, the comparative analysis of the sources questions the historicity of two other leaders: David and Nicholas The Miraculous. Sources where these church leaders are mention have full of other historical inaccuracies. Moreover, they are of later date. Those are the reasons that we categorize them as unreliable historical sources.

Above mentioned three persons of the highest ecclesiastical hierarchy of the Ohrid Patriarchate, sources attest to the names of two hierarchs of priestly rank. These are priests Andrew and Athanasius.